

BALIKÇILIK VE KURUMSAL YÖNETİM ÜZERİNE BİR İNCELEME: AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK BALIKÇILIK POLİTİKASI

Özge GÖKDEMİR*

Özet

İnsan yaşamı için gerekli olan hayvansal protein ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yer teşkil eden balıkçılık sektörü, bilinçsiz ve kapasitenin üzerinde avcılıkla tehlike altına girmektedir. Göç eden balıklar üzerinde mülkiyet hakkının olmaması beraberinde serbest avlanmayı ortaya çıkarmakta bu da uzun dönemde stokların erimesine yol açmaktadır. Bu problemleri çözebilmek için ortak politikalarla işbirliğine gidilmesi gerekmektedir. Bu makale buna bir örnek olarak Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikasını incelemiş ve kurumsal yönetim yönünden değerlendirmesini yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortak Balıkçılık Politikası, orta malların trajedisi, işbirliği

Abstract

Fisheries sector, which is vital for human beings to receive the necessary animal proteins, is threatened by unconscious over capacity hunting. Lack of ownership on migrating fisheries reveals the problem of free hunting which in the end cause a significant diminish in the stocks. In order to solve this problem the government in the countries should cooperate and apply common policies. In this paper, for this reason, European Union Common Fisheries Policy is evaluated from the institutional management perspective.

* Dr., Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, e-posta: ozgeg@istanbul.edu.tr

Keywords: *Common Fisheries Policy, tragedy of the commons, cooperation*

1. Giriş

Yüzyıllar boyu insanoğlu tarafından doğada bulunan kaynakların tükenmez olduğu inancı ve bilinçsiz biçimde kullanılışı, kaynakların tükenmesine, verimliliklerini kaybetmelerine yol açmıştır. Yüksek doğa değerine sahip su ürünleri; gerek insanların yaşamlarını sürdürebilmelerinde ihtiyaç duydukları hayvansal proteini karşılamasıyla, gerekse diğer sektörlere yoğun hammadde sağlamasıyla önemli bir sektördür. Özellikle beslenme programlarına önem veren ülkelerin; su ürünlerine taleplerini arttırmalarıyla, sektörün önemi her geçen gün daha da arttırmaktadır.

Ancak denizlerde mülkiyet haklarının düzgün işlemeyişi, kurumsal bir çerçeveye oturturulmamış oluşu, aşırı avcılık, faydaların maksimize edilmesi uğruna balık stoklarının dengesiz kullanılışı hem ulusal hem de uluslararası alanda birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Ortak bir denizsel alan kaynağı olan balıklar, sabit bir üretim alanında beklemeyip uzun mesafelerde dolaşmakta ve bir ülke karasularından diğer ülkenin karasularına doğru göç etmektedir. Bu yüzden bir ülkenin üretimi göç yolu üzerindeki diğer ülkenin üretimini ve dolayısıyla kârını da etkilemektedir. Bu durum denizsel alandaki üretimin, iktisat literatüründe tipik bir Cournot Duopol Modeli olduğunu ortaya koymaktadır.

Stoklardan sürdürülebilir faydanın sağlanabilmesi için koruyucu, rasyonelleştirici ve sosyal önlemlerin alınarak ülkelerce işbirliğine gidilmesi gerektiği geçen yıllar ve stok miktarındaki azalmalarla anlaşılmıştır. Denizlerde avlanmanın herkese açık oluşu, göç eden balıklar üzerinde mülkiyet hakkının olmaması, ülkeler için işbirlikçi hareketten edinilecek fayda ile işbirliksiz hareketten edinilecek fayda arasında karar verme çelişkisi yaratmaktadır.

Avrupa Birliği'nin uygulamakta olduğu Ortak Balıkçılık Politikası'nın ana amacı stoklardan sürdürülebilir faydalanmayı sağlamak ve sorumlu bir balıkçılığı yerleştirmektir. Bu makalede Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası bu sorunlar çerçevesinde bir örnek olarak anlatılmıştır.

2. Ulusal ve Uluslararası Ekonomilerde Balıkçılık

Ekonomik anlamda çevre, insan ile ihtiyacın uyum ve tatmin sağladığı ortamdır.(Doğan, 1997: 15) Fakat insan ihtiyaçları sonsuz olup bu ihtiyaçları sağlayan kaynaklar ise kıttır. Üretim kaynaklarından doğa ve çevre ise verimli ve etkin bir biçimde kullanıldığı sürece ekonomiye kaynak ve istihdam sağlar. Kısacası çevre ekonomisi, korunduğu sürece sonsuz sürede ekonomik değer ifade eder.

Tarım sektörünün bir alt sektörü içinde yer alan “su ürünleri sektörü”, günümüzde ve gelecek yıllarda yatırımlar ile sürekli girdi sağlayan önemli sektör olma özelliğinin öte insan yaşamı için gerekli olan hayvansal protein ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Modern beslenmede insan başına düşen hayvansal protein balıklardan daha ucuza karşılanmaktadır. İçerdiği yüksek protein, enerji, mineral ve daha birçok vitamin yönünden niteliksel olarak üstün olan su ürünleri, son dönemlerde de sağlıklı beslenme doğrultusunda giderek artan bir talep ile karşılaşmaktadır.(Doğan, 2002: 8-12) Hem sağlık yönünden hem de kıyı bölgelerde önemli istihdam olanakları yarattığından su ürünleri sektörü ülkelerde sosyal ve ekonomik gelişmeyi teşvik eden oldukça önemli bir sektördür.(Çelikkale, Düzgüneş & Okumuş, 1999: 81)

Ayrıca, dünya nüfusundaki hızlı artışın mevcut beslenmeyi büyük sorun haline getirdiği günümüzde, tarıma elverişli toprakların yerleşme ve sanayide kullanılmaları, karasal kaynaklardan elde edilen hayvansal proteinlerin artan nüfusu besleyememesi, insanlığın yüksek protein ihtiva eden su ürünleri kaynaklarına yönelmelerini gerektirmiştir.

Bu durumda amaç, bir yandan sınırsız, hareketli ve giderek stokları azalan su ürünleri türlerinin devamını sağlamak, bir yandan da balıkçılık sektörünü korumaktır. Bunu yaparken de tüketicinin bu ürünlere makul fiyatlarla ulaşması ve çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkileri en aza indirgenmesine çalışılmaktadır. (İKV, 2003: 6)

Balıkçılık özellikle balık kapasitesinin hızlı artmasıyla beraber, çoğu gelişmekte olan ülkelerde II. Dünya Savaşı sonrasında Mavi Devrim’ e (Blue Revolution) kadar ilerlemiş, yeni yöntemler ve teknolojiler doğrultusunda ülkelerin hayvansal protein ve beslenme ihtiyaçlarını arttırma arzusu birleşince balıkçılık aktivitesine olan talep daha da artmaya başlamıştır. Ülkeler nezdinde ulusal balıkçılık endüstrilerini geliştirmek çoğu ülkenin kalkınma programlarında yer almış uluslararası kredi ve fonlarla da destek görmüştür. Bu gelişmeler sonucu ulusal balıkçılık

kapasitesini arttırmak isteyen ülkelerin özellikle 1955 ve 1980'lerde global balıkçılığa katılımlarının arttığı görülmüştür (Bennet, 2000).

2.1 Uluslararası Balıkçılıkta Yaşanan Aksaklıklar

Balıkçılık sektörünün mevcut durumuna bakıldığında oldukça karmaşık ve kolayca incinebilen bir yapının var olduğu görülmektedir. Balıkçılıkta, mülkiyet haklarının düzgün işlemeyişi ve kurumsal bir çerçeveye oturturulmamış olması ülkelerin bu sektördeki gelişimlerini sekteye ugratmaktadır. Geçmiş yıllarda verimliliğinin sınırsız olduğu düşünülen denizsel kaynaklar, geçen süreler içerisinde aşırı avcılık ve artan kirlilik ile hızla azalmış, değerli balık türleri yok olmaya başlamış veya yok olmuştur.

Ülkelerin doğal kaynak tüketimlerinden biri olan balıkçılıkta birbirleriyle karşı karşıya gelmelerinin nedeni, balıkçılığının ortak bir denizsel alan kaynağı oluşundadır. Ortak denizsel alanın kullanılışından doğan aksaklıklarla baş etmenin yolu olan kurumsallaşma ve işbirliği, uluslararası alanda büyük bir avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.(Jensen, 1999: 8)

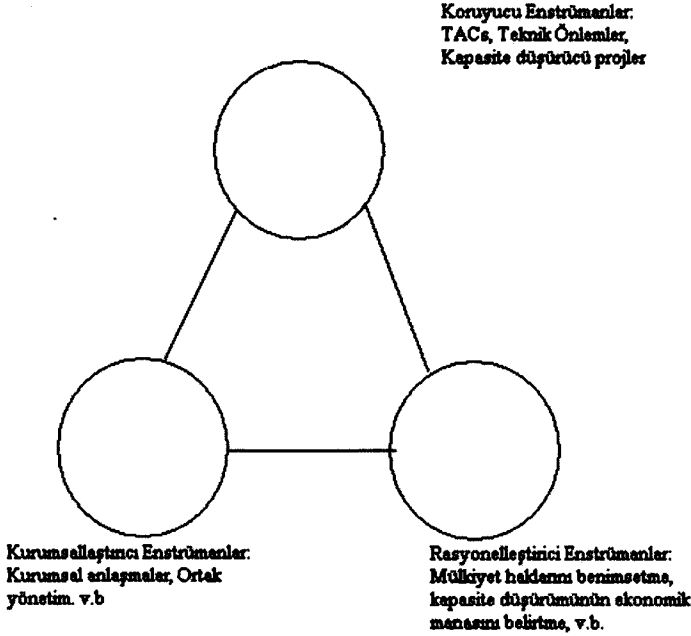
Doğal kaynaklar gibi sınırlı olan kaynakların kullanımı durumunda var olan çatışma, rekabet ve ikilem karşısında bireylerin eylemlerini koordine eden çeşitli kurallar oldukça önemli olup, karşılıklı dayanışma ve işbirliği metotlarının anlaşılmasında da önem taşımaktadır.

2.1.1 Mevcut Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Balıkçılıktan kaynaklanan aksaklıklarının giderilmesinde, Avrupa Birliği'nde de görülmek üzere üç örnek ile karşılaşmaktayız. Jensen bunları koruyucu, rasyonelleştirici ve organizasyonel çözüm örnekleri olarak açıklamaktadır (Jensen, 1999: 8).

Aşağıdaki şekil ile Jensen'in belirttiği çözüm örnekleri gösterilip, ardından işleyişleri anlatılacaktır.

Şekil: 1: Balıkçılıkta Karşılaşılan Çatışmaya Çözüm Örnekleri

a. Koruyucu Çözüm Örneği

Balıkçılık işi ile uğraşanlar, çocuklarının da balıkçılık faaliyetlerinde bulunmalarını sağlamak için uğraş vermelerinden ötürü kendilerini koruyucu olarak nitelendirmekte ve yaptıklarına ise koruyuculuk demektedirler. Balıkçılık yönetimi karar mekanizmalarında bulunanlar ise koruyuculuğu, stokların korunmasını sağlayarak gelecek yıllarda da deniz ve su kaynaklarından yüksek oranda faydalanma kararını alma olarak nitelendirmektedirler. Çevreciler ise balıkçılık yönetimine daha geniş açıdan bakarak koruyuculuğu, ekosistemin devamlılığını sağlamak için de denizde belirli oranda balık tutma olarak yorumlarlar (Fujita, Foran & Zevoş, 1998: 139).

İdeal olarak, balık stoklarından en iyi yararlanma şekli stokların geleceğini tehlikeye düşürmeden, yenilenmesine olanak vererek yani koruyucu önlemler olarak avlanmaktır. Avcılık için güvenli düzeylerin belirlenmesi gerekmektedir. Bunlardan birisi avlanılacak miktarın

belirlenmesidir. Belirli bir dönemde, belirli bir türde Toplam Avlanılabilir Miktarın (Total Allowable Catches, TACs) tespit edilmesiyle stok yönetiminde etkinlik sağlanabilir. Buna rağmen, aynı bölgedeki birçok balık türü, yaşları, boyları ve ağırlıkları itibariyle farklıdır. Bu da avın karışık olmasına yol açmakta ve hedef türlerin yanında istenmeyen ve korunması gereken türlerin de avlanmasını ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden avlanmasına izin verilen miktarın belirlenmesinin yanında, avlanması için ekonomik değeri olan ve belirli bir erginliğe ulaşan türlerin avcılığını sınırlayan ya da hiç avlanılmamasını gerektiren koruyucu önlemler de alınmalıdır (Çelikkale, Düzgüneş & Okumuş, 1999: 95).

b. Rasyonelleştirici Çözüm Örneği

Rasyonelleştirici çözüm örneği, uzun dönemde toplumun ana amacının ekonomik rantı maksimize etme mantığı üzerine kurulmuştur. Rasyonelleştirici çözüm örneği de koruyucu çözüm örneği gibi iki temel vasıta ile gerçekleşmektedir. Bunlardan biri belirli avlanabilir miktar ile optimal balıkçılığın yapılması diğeri ise balıkçılığın kimsenin malı olmadığını tanımlanması ile olası oluşabilecek çatışmayı önlemektir. Sorumsuz avlanmanın önlenmesiyle beraber ekonomik refahın artacağı ileri sürmektedir (Jensen, 1999: 8).

Kültür balıkçılığı hariç olmak üzere balıklar ve diğer deniz ürünleri sabit bir üretim alanında beklemeyip, doğal yaşam ortamlarında oldukça uzak mesafeleri içeren dolaşım halindedirler. (İKV, 2003: 51) Bu nedenle balıklar bir ülkenin avlanma sahasından diğer ülkenin avlanma sahasına doğru göç etmektedir. Bu da avlanabilecek ürünlerin bir ülkede kazanç aracı olabileceği gibi bir başka ülkenin de kazanç aracı olabildiğini göstermektedir. Eğer ülkeler balıkların avlanması yönünde, sınırlayıcı rasyonel önlemler olarak işbirliğine giderlerse ve ilerleyen zamanlarda daha da ileri gidilerek kullanılacak ortak av araçlarının tipi de belirlenirse (burada da amaç tek bir tip araç yerine farklı balıkçılık konu ve bölgeleri için farklı araçların tedariki) ülkeler ek kazanç elde edeceklerdir. Bu durumda rasyonel çözüm örneği uluslararası bakış açısı altında değerlendirilirse ülkeleri işbirliğine yönelterek ve balıkçılık faaliyetlerine katkıda bulunarak, işbirliksiz modele göre avantajlar getirmektedir. (Jensen, 1999: 10)

c. Sosyal/Topluluk Çözümü Örneği

Oldukça geniş bir düşünce içine yayılan, eko-sosyalistlerden ekolojistlere, eko-anarşistlerden yeşillere ve hatta biyo-bölgeci yaklaşımlara kadar uzanan bir düşünce akımı içerisinde yerini alan bu çözüm örneği balıkçılığa oldukça geniş açıdan bakmakta ve toplumlarda sosyal ve kültürel

kurumlar mevcut olmazsa balıkçılık adına koruyucu ve rasyonelleştirici önlemlerin alındığı anlaşmalar hüküm süremeyeceğini ortaya koymaktadır. (Orhan, 2003: 412) Bu çözüm örneğinde Rasyonelleştirici mantığın içerisinde bulunan balıkçılık kaynaklarının kullanımının sağlanması için toplumun kurumsal çerçevesi göz önüne alınması gerekmektedir (Jensen, 1999: 8-10).

Topluluk çözüm örneğine bir örnek, Japonya'nın kıyı balıkçılığı sistemidir. Kökeni oldukça eskilere dayanan bu sistemde, her balıkçı köyünün kanunla tescilli bir balıkçılık alanı vardır. Bu alan içerisinde rasyonel ve sürdürülebilir balıkçılık, tüm balıkçıların oluşturduğu bir kooperatifin yetki ve sorumluluğu altında düzenlenmektedir. Aslında bu örnek, Japonlar eski adetleriyle bilimsel ve modern balıkçılığı bağdaştırmalarını oldukça güzel bir şekilde açıklamaktadır (Kışlalıoğlu & Berkes, 1993: 241).

Çözüm örneği, doğal kaynakların hızla tükenmesi olgusunun aslında bilinçsiz kurumlar ve bu kurumları düzenleyen zihniyetlerin ürünleri olduğunu göstermektedir. Kısacası, burada çevreyle ilgili kamusal düzenlemelerin, karar verdikleri sorunların karmaşık yapısını anlayamayan, doğadaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin ve verdikleri kararların etkilerinin farkında olmayan, merkezi bir otorite tarafından yapılmasının etkisiz olacağı savunulmaktadır. Bu yüzden çevre politikasının ilgili unsur ve aktörlerin karar alma süreçlerinde yer almasıyla ve katılımcı bir şekilde yapılmasını önerilmektedir (Orhan, 2003: 410).

3. Cournot Düopol Modeli

Bir ülkenin denizsel alandan elde ettiği ekonomik faydanın anlaşılması için balık stoklarının mevcut durumu ile sürdürülebilirliğinin ne olduğunun bilinmesi gerekir. Ortak bir denizsel alanın kullanılması ve balık stoklarının ne durumda olduğunun araştırılan biyolojik modeller, balıkçılığın Cournot Düopol Modeli ve Nash Dengesi ile yakından ilişkisini ortaya koymaktadır (Grønbaek, 2000).

İki ya da üç satıcının buna karşılık çok sayıda alıcının bulunduğu piyasa biçimine oligopol piyasası denmektedir. (Tunç, 2002:149) Gerçek hayatta en fazla görülen piyasa türü olan Oligopol bir pazarda da, Cournot Modeli, firmalar arasında üretilen ürün miktarına bağlı olarak yapılan rekabetin analizinde çok yaygın bir biçimde uygulanır.

Cournot Düopol modeline göre tam rekabet piyasasının aksine sınırlı sayıda firma bulunmaktadır. Bu yüzden ki arz ve talebe göre denge fiyatı

belirlemek mümkün olamamaktır. Firmalar üretim miktarını belirleyerek fiyat tespitlerinde bulunmaktadır. Cournot Düopol Modeli iki firmanın rekabeti varsayımı altında durmaktadır (Özer, 2004: 11).

Cournot çözümü aşağıdaki gibidir.

İki firmanın bulunduğu bir piyasada Cournot Düopol dengesi aşağıdaki şekilde bulunur:

p_1 , birinci firmanın fiyatı, p_2 , ikinci firmanın fiyatı, q_1 , birinci firmanın miktarı q_2 , ikinci firmanın miktarı, c = Marjinal maliyet dir.

Denge durumunda;

$$p_1 = p_2 = P(q_1 + q_2)$$

i. firmanın kâr fonksiyonu:

$$\Pi_i = q_i(P(q_1 + q_2) - c)$$

$$\Pi_i = P(q_1 + q_2) q_i - C_i(q_i)$$

1. dereceden koşulu;

$$\frac{\partial \Pi_i}{\partial q_i} = \frac{\partial P(q_1 + q_2)}{\partial q_i} q_i + P(q_1 + q_2) - \frac{\partial C_i(q_i)}{\partial q_i}$$

Maksimizasyon için bunu 0'a eşitlersek;

$$\frac{\partial \Pi_i}{\partial q_i} = \frac{\partial P(q_1 + q_2)}{\partial q_i} q_i + P(q_1 + q_2) - \frac{\partial C_i(q_i)}{\partial q_i} = 0$$

Bu eşitliği çözdüğümüzde;

$$\frac{\partial(a - b(q_1 + q_2))}{\partial q_1} q_1 + a - b(q_1 + q_2) - \frac{\partial C_1(q_1)}{\partial q_1} = 0$$

$$\frac{\partial(a - b(q_1 + q_2))}{\partial q_1} q_1 + a - b(q_1 + q_2) - \frac{\partial C_1(q_1)}{\partial q_1} = 0$$

$$\Rightarrow -bq_1 + a - b(q_1 + q_2) - \frac{\partial C_1(q_1)}{\partial q_1} = 0$$

$$\Rightarrow q_1 = \frac{a - bq_2 - \frac{\partial C_1(q_1)}{\partial q_1}}{2b}$$

$$\Rightarrow q_2 = \frac{a - bq_1 - \frac{\partial C_2(q_2)}{\partial q_2}}{2b}$$

Çözümünden de anlaşılacağı üzere Cournot, iki firmanın homojen bir ürünü sabit bir marjinal maliyete katlanarak ürettiği varsayımı altında sayar. Piyasada elde edilecek maksimum fiyat, piyasada satılan toplam miktara bağlı olacaktır ($q = q_1 + q_2$). Çözümde de açıkça görülen her firmanın karı kendi üretim seviyesinin yanında rakiplerin de üretim seviyesine de bağlı olacaktır.

Yukarıdaki açıklama göçmen balıkları avlayan ülkeler nezdinde değerlendirildiğinde şu sonuca varılır. Bir ülkenin karı avlayacağı balık miktarına bağlı olmasının yanında aynı zamanda balığın göç ettiği aynı yol üzerindeki diğer ülkelerin de avlayacakları balık miktarına bağlı olacaktır.

Ülkeler arasında yapılacak olan üretim seviyesi işbirliğinin önemi bu modelde ortaya çıkmaktadır.

4. Cournot Nash Dengesi ve Orta Malların Trajedisi (Tragedy of the Commons)

Cournot-Nash Dengesi, iki oyuncu arasında işbirlikçi hamleler ile işbirliksiz hamlelerin beraber oynandığı, iki işbirliksiz hamlenin oyuncular tarafından aynı anda oynandığı ve iki işbirlikçi hamlenin aynı anda oynandığı oyunları sergilemektedir. İşbirlikçi ve işbirliksiz hamlelerin

beraber oynandığı bir durumda, işbirliğinden kaçınan oyuncunun insan psikolojisi sonucu pozitif fayda yaratma amacında olduğu görülmektedir. Kısa dönemde pozitif fayda elde eden oyuncunun uzun dönemdeki konumunu inceleyen Garret Hardin “Orta Malların Trajedisi” makalesinde işbirliğine gitmemenin sağlayacağı faydanın uzun dönemde incelemesini yapmıştır.

Garret Hardin, yayınlamış olduğu makalesinde değişik çevre sorunları üzerinde durmuştur. Hardin’e göre eğer bir kaynak hiç kimseye ait değil ve herkesin kullanımına açık ise orada bir trajedi yaşanması muhtemeldir. Bunu engellemek için de sınırlamaların getirilmesi gerekmektedir.

Hardin şöyle bir örnek vermiştir:

Bir meranın var olduğu ve bu merada sığırını otlatan çobanlar olduğu varsayalım. Her çoban mümkün olduğu kadar fazla sayıda hayvanını merada otlatma arzusu içerisinde olacaktır. Her bir çoban, çıkarını maksimum yapmak için uğraşmakta ve bir tane daha hayvanın ona ne gibi bir fayda getireceği düşüncesine kapılır. Aşırı otlatmanın etkilerini düşünmeden sürüsüne başka bir hayvan daha ekleme kararını alır. Her bir çobanın orta malları irrasyonel biçimde serbestçe kullanımı, herkesi iflasa götürür. Uzun dönemde de bir trajedi ortaya çıkar.

Buna da orta malların trajedisi denir (Hardin, 1968: 1245).

4.1 Balıkçılıkta Orta Malların Trajedisi

Avlanana kadar hiçbir ülkenin balık stokları üzerinde egemenlik hakkının olmaması aynı şekilde de bir ülkenin denizden avladığı her bir balığın diğer avlayıcı ülkenin daha az balık avlamasına neden olması, ülkelerin karar verirken, rakip karşı ülkenin hareketlerine bakarak etkilendiği sonucunu gösterir. Yani bir ülke diğer ülkelerin üretimini ve karını etkileme gücüne sahiptir. Bu nedenle de balık stokları işbirlikçi, kolektif bir anlayış içerisinde yönetilmektedir (Çelikkale, Düzgüneş & Okumuş, 1999: 81).

Garrett Hardin’in mera örneğinde oluşan orta malının trajedisi aynı şekilde balıkçılık faaliyet alanlarında da kendini göstermektedir. Her balıkçı, balıkların tükenme ihtimalini yok sayıp, mümkün olduğu kadar fazla sayıda balığı avlama arzusu içerisinde olacaktır.

Bu sonuç evrensel düzeyde hüküm sürmemektedir. Bazı bölge ve topluluklarda ulusal hukuki kurullarla çözümlenirken, bazı bölgeler ve topluluklarda da kamu müdahalesi olmaksızın lokal ve sosyal düzeyde

çözümlemektedir. Bu tip düzenleme ve ayarlamalar topluma yönelik resmi olmayan türlerdir. Bu durumu derinlemesine inceleyen Elinor Ostrom'un, 1990 yılında çıkan kitabı olan "Governing the Commons"; hükümetin girişimlerinin olmadığı ama güçlü bir sosyal topluluk geleneğine bağlı olan bölgelerde bir trajedi yaşanmadığını ortaya koymuştur. Eğer bu tip topluluklarda sınırlar net bir şekilde belirtilmiş, yerel şartlara bağlı kurallar koyulmuş ve kurallar bozulduğunda sosyal yaptırımlara yöneltilmişse stoklar düzgün bir biçimde korunacak ve verimlilik sağlanacaktır. Tarihte bu tür çoğu topluluğun balıkçılığı yönlendirdiği görülmektedir (Leal, 1996: 2).

5. Balıkçılıkta İşbirliğine Gitmenin Önemi

Topluluklar arasında yapılan balıkçılık anlaşmaları ya da sosyal gelenekler balık kaynaklarının limitli olarak tüketilmelerini içermektedir. Eğer bir gelenek ya da anlaşma olmazsa her ülke istediği kadar balık avlanma imkânına sahip olabilir ve bu da kaynakların hızla yok olma noktasına doğru ilerleyebilir. Ortaya çıkan ise tipik bir orta malların trajedisi durumudur. Bu problem taraf olan herkes tarafından en iyi avantajları içeren şekilde çözümü ve tarafların ortaklaşa davranıştan elde edeceklerin kârın bireysel davranıştan elde edecekleri kârdan daha fazla olduğunu anlamalarıyla çözümlenmektedir (Cipra, 1999: 2).

Bu çerçevede çoğu kez anlaşmalar imzalanmıştır. Anlaşmalarda ilk önceleri nasıl bir yönetim mekanizmasının olacağı konusunda doğrudan bilgiler bulunmamaktaydı. Metinlerde daha çok uzlaşma nedenleri, optimum üretimin ne olacağı konusunda hükümler yer alıyordu. Daha sonraları genişletilen anlaşmalar ve ortak politikaların tayin edilmesi yönetim mekanizmasını da geniş bir şekilde açıklamaktaydı.

Ortak politikalarda, merkezi yönetim tarafından, ortak bir yönetim altında, belirlenmiş toplam avlanabilir miktarlar eşliğinde avlanmalar yapılmaktadır. Ortak yönetim hükümetin ve kaynak kullanıcılarının kurumsal organizasyonda birleştiği tür olarak adlandırılır (Cipra, 1999: 3). Bu tür bir organizasyon hükümet ve komitelerin yönetim, emir ve komuta sistemlerini paylaşmaları ile bir merkezden yönetilmeme olgusuna dayanır. Komiteler hükümetin karar alma ve emirlerin yürütülmesi işlemlerinde katılımcılardır. Komiteler, balık yönetimi ölçütlerinin belirtilmesi, denetiminin yapılması ve bu ölçütlerin çiğnendiği takdirde de uyarma ardından da cezalara başvurma yetkilerine sahiptir (Doulman, 1992: 8). Bu tür yönetim yeni olmayıp çoğu kıyı şeridinde sahip topluluk tarafından uygulanmaktadır. Buna güzel örnek olarak Avrupa Birliği'nin uygulamakta

olduğu Ortak Balıkçılık Politikası (Common Fisheries Policy- CFP) gösterilebilir.

6. Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası

6.1 Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası'nın Esasları

Avrupa Birliği (AB) önceleri yaptığı teknik hatalardan ötürü 1992 yılında OBP'nin geçen 10 yılı değerlendirmeye açılmıştır. Özeleştirisi ile yapılan değerlendirmelerde neden stokların eridiğine dair sonuçlar açıklanmıştır. Bunlar; (Çelikkale, Düzgüneş & Okumuş, 1999: 90)

- Aşırı yatırım, aşırı avcılık giderek balık stokunu eritmeye başlamıştır.
- Önceki yıllardaki fazla av miktarı, Birlik yatırımlarını teşvik etmiş, Birlik kaynakları, bölgesel gelişmeyi sağlamak amacıyla balıkçılık sektörüne kullanılmış bu da avcılığı tetiklemiş ve stokları eritmiştir.
- Yeni tekneler yapılmış bu da balıkçılığı arttırmış ve bu da bir trajedi yaratarak aşırı ve bilinçsiz avcılığı doğurmuş bu da stokları eritmiştir.

Stokların azalması, çatışmalara yol açacağından AB uyguladığı koruma önlemlerinin yetersiz kaldığını görmüştür.

Bu amaç doğrultusunda stoklardan sürdürülebilir yararlanmayı sağlamak amacıyla kotalar devreye girmiş, ayrıca avı sınırlandırıcı önlemler alınmış ve de küçük balıkların kaçmasına olanak veren teknik ve seçici önlemler devreye girmiştir (Çelikkale, Düzgüneş & Okumuş, 1999: 90)

6.1.1 Filo Politikası

Stoklardaki azalma çok sayıda av gemisinin bulunmasından ötürü de doğabilir Av filosunun optimum büyüklüğü Birlik tarafından ana hedef doğrultusundadır. Daha önceleri 70'lerde filo gelişimi için yapılan yapısal reformlardan, stoklardaki azalma fark edildikten sonra boyut değiştirmiş ve yerine gemileri azaltılması için destekler gelmiştir. (Çelikkale, Düzgüneş & Okumuş, 1999: 89)

Komasyon, Ortak Balıkçılık Politikası (OBP), yapısal politika ve her bir üye ülkenin balık filosunun planladığı gibi gelişmesine imkân tanıyan Çok Yıllık Yönlendirme Programı (Multi-Annual Guidance Programmes- MAGPs) kullanılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Bu programın

temelindeki düşünce, üye ülkelerden kendi av filolarını gelecek yıllarda geliştirebilmek için ayrıntılı olarak planlayan bir program talep edilmesidir. Komisyon daha sonra bu programların gerçekleştirilme olanaklarını değerlendirmektedir (İKV, 2003: 15).

Program ilk kez 1983–1986 yılları arasında uygulanmaya başlamıştır. Şimdiye dek dört tane yapılmış ve de beşincisine işaret etmektedir. Genel anlamda MAGPs başarılı olamamış ve tartışılmıştır. Birinci ve ikinci programlar tam olarak uygulanamamış olsa bile av kapasitesinin tek başına bir başarı getirmeyeceği, av gücündeki artışın endüstrinin ihtiyacı olan stokları hızla erittiği gitgide daha da net bir biçimde anlaşılmaya başlamıştır. Üçüncü programda, kapasite sınırlamasından çok av çabası sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Av çabasının azaltılmasında gemilerin %45'inin limanlarda tutulması, %55'inin de avcılıktan men edilmesi gibi yöntemleri uygulanmıştır. Son program da teknolojik gelişmeler etkisi ile hazırlanmıştır. Bu dönemde yapılan programda gemiler av sezonunda limanlarda belirli sürelerde tutulmuş ve güç kazanmaları için modernizasyon sağlanmıştır (Çelikkale, Düzgüneş & Okumuş, 1999: 92).

6.1.2 Avlanma Faaliyetlerinin Sınırlandırılması

Balık stoklarından en iyi yararlanma şekli stokların geleceğini tehlikeye sokmadan sadece o stoktan güvenli olarak alınabilecek miktar kadar avlanmaktır. Avlanılan bölgede farklı yaş ve boyutlarda birçok balık bulunmaktadır. Ve bilinçsizlik avcılıkta avlanılan balıklar karışık olmakta hedef alınan türlerin yanında istenmeyenler de avlanmaktadır. Bu tür yanlışlıkların yapılmaması için önlemlerin alınması gerekmektedir (EUCOMMISSION, 2005).

Avlanmasına izin verilen toplam kabul edilebilir balık miktarı (Total Allowable Catches- TACs) belirli bir stoktan belirli bir zamanda avlanabilecek maksimum balık miktarını belirtmektedir (Arnason, 1998: 151). TACs belirleme çalışmaları bazı ulusal ve uluslararası kuruluşların beraber yaptıkları bilimsel çalışmalarla başlamaktadır. Uluslararası Deniz Konseyi (International Council for the Exploration of the Sea-ICES) farklı kaynaklardan stoklar hakkında elde ettiği bilgileri ortaya koyar.(Arnason, 1998: 151)

Avlanacak maksimum balık miktarı, denizsel alanda stoklar üzerinden yapılan teknik ve bilimsel araştırmalar sonucu Bakanlar Konseyi Kararı ile belirlenir. Bu konuda Avrupa Komisyonu'nun kendi ulusal uzmanlarından oluşan Balıkçılık için Bilimsel Ekonomik Komite (Scientific Technical and Economic Committee-STEFC) görüşlerine de başvurulur. Ve ayrıca aynı

avlanma bölgesi ve stoklar ile ilgili Birlik dışı bölgesel balıkçılık kuruluşları ile görüşmeler yapılır. Komisyon edindiği bilgileri harmanlayarak değişik fikirleri analiz ettikten sonra gelecek yılın toplam avlanılabilir miktarı (Her ülkeye verilen pay o ülkenin ulusal kotası için) teklifler oluşturur. En son kararlar Aralık ayı sonunda toplanan Bakanlar kurulunca alınır ve miktar belirlenir. (İKV, 2003: 13)

Kota yönetiminde kullanılan teknikler ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Kotalar milli bir havuzda tutulabildiği gibi üretici organizasyonlarına, birliklere ve hatta kişisel olarak gemi sahiplerine tahsis edilebilmektedir. Bazen de, kotaların kiralandığı, satıldığı veya değiş tokuş edildiği de görülmektedir. Bireysel transfer edilebilir kotalar (Individually Transferable Qutoas – ITQs) olarak adlandırılan bu sistem AB’de çok nadir olarak kullanılmaktadır. (İKV, 2003: 14)

6.1.3 Seçici Avcılık

Gerek kotalar gerekse diğer faktörler ışığında, avcılık ne kadar azaltılırsa azaltsın, ticari önemi olmayan balıkların avlanması engellemektedir. Bu balıkları denizde bırakıp belirli bir erginliğe erişmeleri için av aracı seçiciliği de oldukça önemli olmaktadır. Av aracının seçiciliğini sağlamak için ek tedbirlere ihtiyaç olmaktadır. Ek tedbirler olarak; (İKV, 2003: 97) stokların yenilenmesi ve lojistik büyüme için ergin olmayan balıkların, ekonomik değeri olmadığı için istenmeyen veya kotaya yeterli olmayan türlerin, deniz memelileri, kuşlar ve deniz kaplumbağası gibi diğer türlerin, avcılığını sınırlamak veya hiç avlamamak gerekmektedir.

En küçük ağ göz açıklığı¹, avcılığa kapalı alanlar, avcılığa kapalı mevsimler, seçici av araç ve gereçlerinin kullanımı, balıklar ve yumuşakçalar için en küçük av büyüklükleri, istenmeyerek avlanan miktarın sınırlandırılması, alınan teknik önlemlerdir.(İKV, 2003: 97)

Fakat birlikte en çok kullanılan av aracı tipi troldür. Trol ağları ile avcılıkta hedef türün avcılığı sırasında ağa giren pek çok yan ürün istenilen vasıfta olmadığı için bilinçsizce avlanmaktadır. “Playa de Menduina” adlı tarama gemisini takip eden Greenpeace üyeleri trol ile balıkçılıktan öte dip kısmın taranması olarak lanse ettikleri ve deniz dibindeki yaşamın yok olmasını, çoğunluğu AB üyesi ülkelere mensup trol tarafından yapıldığını

¹ Ağ gözü açıklığı: Ağ ıslakken, ağ ipinin ve düğümünün kalınlığına bakılmaksızın, gergin halde bir ağ gözünün birbirine karşılıklı iki düğümü arasındaki mesafedir.

belirtmişlerdir. AB ise; istenmeyen balıkların trollerin torba kısımlarından kaçabilmeleri için önlemler aldığını belirtmiş bunun için de; torbanın daha büyük veya farklı şekildeki göz açıklığına sahip ağlarla şekillendirilmesi ve balıkları ayırmak için ayrı bölmeler içeren bir yapının mevcut bulunduğunu açıklamıştır. (Çelikkale, Düzgüneş & Okumuş, 1999: 92)

Bu yapılan yöntemlerden verimli sonuçlar elde etmek için; geniş ölçüde suyun berraklığı, sıcaklık ve ağ tasarımının çok iyi yapılması, balıkların davranış ve hareketlerinin çok iyi bilinmesi gibi faktörlere bağlıdır. Bu da tekniğin önemini ortaya koymaktadır.

6.1.4 Avcılık İçin Yasaklanmış Bölgeler

Balık türlerinin üremeleri için yoğun olarak toplandıkları bölgelerin avcılığın yasaklanması, sınırlandırıcılıktan çok, bölgenin avcılık faaliyetlerine tümüyle kapatılması gerekmektedir. AB içerisinde İrlanda Kutusu (Irish Box) buna bir örnek alan olarak gösterilebilir. (SinnFein, 2004)

6.1.5 Ortak Piyasa Düzeni

Birlik içerisinde ortak bir pazar kurma çalışmaları, AB'nin kuruluşundan bu yana uzun yıllara dayanmaktadır. Su ürünlerinin, üreticiden tüketiciye aktarılmasında bu sürecin OBP çerçevesinde yönlendirilip şekillendirilmesine Ortak Piyasa Düzeni adı verilmektedir. Amaç su ürünlerinde, birlik iç piyasasında üretici ve tüketicilerin yararı için, arz ve talebi denkleştirecek şekilde bir ortak pazar yaratmaktır. Bunun için de iki alanda önemli önlemler almıştır. Bunlar; (İKV, 2003: 16) AB'ye üye olan bir devletten diğer üyeye su ürünleri akışını engelleyen gümrük duvarlarının kaldırılması ve su ürünlerinin serbest dolaşımı ve rekabeti güvence altına alan ek tedbirlerin yanı sıra ürün bazında değişen, ortak bir sistemin kural edinilmesi gerekmektedir.

Ortak pazarın Birlik içerisinde tamamlanmasından sonra tüm su ürünleri için malların serbest dolaşimleri sağlanmıştır.

6.2 Piyasanın Organizasyonu

Birlik içerisinde piyasanın organizasyonuna bakıldığında dört tane temel ortak düzenleme ile karşılaşılmaktadır. Bunlar; (İKV, 2003: 16) AB içerisinde bulunan ve ithal edilen taze su ürünlerinin kalitesi, sınıflandırma, paketleme, etiketlemede belirlenmiş ortak standartların kullanılması, pazardaki ani değişiklikler olduğu takdirde balıkçıların korunabilmesi için gönüllü üretici örgütlerin kurulması, balık ürünleri için tavan bir fiyat

belirlenerek, bir fiyat destekleme sistemi oluşturması, üçüncü ülkeler için ortak ticaret kurallarının belirlenmesidir.

6.2.1 Piyasadaki Sorunlar

Stokların ilerleyen zaman içerisinde azalmasının bir sonucu olarak talep, miktar ve kalite yönünden üretimin piyasada istenilen düzeye getirmede sorunlar yaşanmaktadır. Uluslararası taşımacılıkta yaşanan gelişmeler balık ürünleri ithalatını arttırmıştır. Bu da pazar yapısını değiştirmesine sebep olmuştur. Dondurulmuş ve soğutulmuş balıkların pazara sunulmasında süper marketler piyasaya hâkim olmuş ve birliğin ithalata bağımlı olmasını ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak da ithalat oranında artış sergilenmiştir. Birlik içerisinde toplam tüketimin %60'ı ithal ürünlerden oluşmaktadır.(Çelikkale, Düzgüneş & Okumuş, 1999: 123) Durum AB'deki tüketicilerin, işlenmiş ve hijyenik ortamda paketlenip hazır yemek haline getirilmiş olan endüstriye taleplerinin arttıracaktır.

6.3 Birlik Tarafından Yapılan Yardımların Amaçları

Birlik içerisinde bugün itibariyle neredeyse 160'ın üzerindeki sayısı ile Üretici Organizasyonları (Producer Organizatons- POs) bulunmaktadır. Bunlar; gönüllü kuruluşlar olup bir araya gelen balıkçılar ya da balık çiftlikleri tarafından kurulmuştur. Üyelerinin pazardaki belirli bir yüzde oranında ekonomik faaliyetlerinin bulunması, potansiyel üyelere ayrımcılık yapmaması ve yasal gereksinimleri karşılaması gerekmektedir. Üyelerin amaçları ortak piyasa organizasyonunun amaçlarına katkıda bulunmaktır. Birlik içerisinde bulunan pazarın geliştirilebilmesi için yapılan yardımlardaki amaçlar şunlardır; balık stoklarından optimum faydayı sağlamak ve sürdürülebilir avlanmayı teşvik için piyasa ortak düzenlenmesinden yararlanmak, teknolojik gelişmelerden yararlanarak balık ürünlerinin olabilecek en iyi standartlardaki üretimlerini sağlamak, balık piyasasının yönetimine üreticilerin katılması, rekabetin Birlik içinde teşviki, pazarın bir bütün haline getirilmesi ve talep ve arz edenlerin ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde pazarı açık tutarak rekabeti devam ettirmek.

6.4 Piyasaya Müdahale Önlemleri

Ekonomik olarak oldukça önemli ve bir o kadar da hassas olan balıkçılık sektörünü, idare etmek amacıyla AB tarafından büyük miktarda harcamalar yapılmaktadır. Aynı zamanda çeşitli müdahaleler de göze çarpmaktadır. Bu durum da tam rekabet piyasasının işleyişini bozmaktadır. Balıkçılıkta doğal koşullara bağlılık avın kontrol edilmesini her geçen gün zorlaştırmaktadır. Buna bağlı bir sonuç olarak, talep arasındaki denge bozulmaktadır. Bakanlar

Kurulu bunun için bazı önlemler almaktadırlar. Bu önlemler; (EUCOMMISION, 2005) **Taban Fiyat Uygulaması:** Balıkçıların gelirlerini garanti altına almak için üretici örgütleri fiyatlar düştüğü zaman pazardan balık ve yumuşakça ürünlerini satın alarak bu fiyatları desteklerler. **Ürünlerin İmhası:** Pazardan çekilen ürünler imha edilir. İmha edilmezse başka alternatif yöntemlerle kullanılır. Balık yemi yapımı bir örnek olarak verilebilir.

Ürünleri depolamak: Ürünlerin depolanması, işlenmesi veya başka kaynaklara aktarılmasını içerir. **Örgüt kanalıyla satış:** Arzın artması için ürünlerin örgütlerce satışı.

Üretici örgüt üyelerinin mutlaka uymaları gereken kurallar mevcuttur. Üretici örgütleri kurallarının yaptırım etkisi vardır ve her ülkeden ülkeye göre değişmektedir.

7. Sonuç

Bu çalışmada görölmektedir ki balıkçılıkta da her avcı mümkün olduğu kadar fazla sayıda balığı avlama arzusu içerisinde olacaktır. Bu da uzun dönemde stokların erimesine ve sürdürülebilir gelişmenin önüne engel koyacaktır.

Avrupa Birliği'nin uygulamakta olduğu Ortak Balıkçılık Politikası'nın ana amacı stoklardan sürdürülebilir faydalanmayı sağlamak ve sorumlu bir balıkçılığı yerleştirmektir. Ekosistemdeki dengesizlikleri en aza indirmeye hedefiyle Ortak Balıkçılık Politikası'nda önlemler alınarak kurumsal bir yönetim yerleştirmeye çalışılmaktadır.

Kaynakça:

- Arnason, R. (1998). Ecological Fisheries Management Using Individual Transferable Share Quotas. *Ecological Applications*, 8(1), 151.
- Bennett, E. (2000). *Institutions, Economics, and Conflicts: Fisheries Management Under Pressure*. Erişim: 22.07.2005, <http://dlc.dlib.indiana.edu/archive/00000215/>
- Sinn Fein (2004). *Campaigning for Farm and Fishing Communities and Rural Ireland, Sinn Fein Discussion Document*. Erişim: 13.03.2006, <http://sinnfein.ie/pdf/RuralManifesto.pdf>
- Cipra, B.A., (1999). Game Theory, Population Dynamics, and the Fish that Got Away”, *SIAM News*, 32(4), 1-3.
- Çelikkale S., Düzgüneş E ve Okumuş İ. (1999). Türkiye Su Ürünleri Sektörü ve Avrupa Birliği ile Entegrasyonu, *İTO Yayınları*, İstanbul, 8-97.
- Doğan, K. (1997). Su Ürünleri Sektörü Türk Ekonomisinin Neresinde, *Su Ürünleri Mühendisleri Derneği Yayını*, Ekim-Aralık, 1, 15.
- Doğan, K. (2002). Su Ürünleri Sektörünün, Tarım Sektörü İçindeki Yeri ve Önemi, *Tarım İstanbul TKB İstanbul İl Müdürlüğü Yayını*, 8-12.
- Doulman, D.J. (1992). 'Community-based Fishery Management: Towards the Restoration of Traditional Practices in the South Pacific', *FAO Fisheries Report*, 474(1), Haziran 8-12.
- EU Commision (2005). *Common Fisheries Policy*. Erişim: 13.12.2005, http://www.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/cfp_en.htm
- Fisheries and Maritime Affairs, *The Common Fisheries Policy*. Erişim: 07.12.2005, http://europa.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/cfp_en.htm
- Fujita,R.M., Foran, T., Zevos I. (1998). Innovative Approaches for Fostering Conservation in Marine Fisheries, *Ecological Applications*, 8, 139.
- Grønbaek, L. (2000). Fishery Economics and Game Theory, *Department of Enviromental and Business Economics IME Working Paper 14/00*, University of Southern Denmark.
- Hardin G. (1968). Tragedy of the Commons, *Science*, 162, 1245-1246.

- İKV. (2003). *Avrupa Birliği'nin Ortak Balıkçılık Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu*, İKV Yayınları, İstanbul.
- Jensen, C. L. (1999) A Critical Review of the Common Fisheries Policy, *University of Southern Denmark Department of Enviromental and Business Economics Working Papers*, 8-10.
- Kışlalıoğlu M., Berkes F. (1993). *Çevre ve Ekonomi*, 4. Basım, Ankara.
- Leal, D. (1996). Community Run Fisheries: Avoiding the 'Tragedy of the Commons, *PERC Policy Series*, 7, 2.
- Orhan, G. (2003). Bir Risk Toplumu Olarak Bilgi Toplumunun Örgütlenmesi: Merkezi Örgütlenmenin Sınırlılıkları ve Aşağıdan Yukarı Örgütlenmenin Açılımları, *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, 410-412.
- Özer, O. O. (2004) , *Oyun Teorisi ve Tarımda Uygulanması*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 11.
- Tunç, H. (2002). *Mikro İktisat*, Alfa Yayınları, İstanbul.